

КОЛІСНИК-ГУМЕНЮК Ю.І.

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВПРОВАДЖЕННЯ БАГАТОРІВНЕВОЇ
СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ
ІННОВАЦІЙНО-ОСВІТНЬОГО КЛАСТЕРА**

*підвищення кваліфікації педагогічних працівників
професійно-технічних і вищих навчальних закладів
I – II рівнів акредитації*

Науково-методична розробка

Львів 2022

УДК 378.2 (078)

Схвалено на засіданні науково-методичної ради Відокремленого структурного підрозділу Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова «Львівський навчально-науковий центр професійної освіти» (протокол № 2 від «22 вересня» 2022 р.)

Автор: Колісник-Гуменюк Ю.І., доктор педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики технологічної освіти, креслення та комп'ютерної графіки Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.

Рецензенти:

Литвин А.А. Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, кафедра практичної психології та педагогіки, доктор пед. наук, професор

Руденко Л.А. Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, кафедра практичної психології та педагогіки, доктор пед. наук, професор

Колісник-Гуменюк Ю.І

Педагогічні умови впровадження багаторівневої системи підготовки майбутніх педагогів в умовах інноваційно-освітнього кластера : наук.-метод. розробка. Львів. : ЛННЦПО, 2022. – 30 с.

Розглянуто підготовку майбутніх педагогів в умовах інноваційно-освітнього кластера, яка має спрямовуватись на формування у майбутніх фахівців високого рівня професійної майстерності та професійно-педагогічної компетентності, формування в майбутніх педагогів якостей загальної та професійної культури особистості. Проаналізовано педагогічні умови які потрібні для майбутніх фахівців, для подальшого розвитку своєї професійної діяльності.

Науково-методична розробка розрахована для слухачів курсів підвищення кваліфікації: педагогічних працівників професійно-технічних і вищих навчальних закладів I та II рівнів акредитації.

Педагогічні умови впровадження багаторівневої системи підготовки майбутніх педагогів в умовах інноваційно-освітнього кластера

Підготовка майбутніх педагогів в умовах інноваційно-освітнього кластера має спрямовуватись на формування у майбутніх фахівців високого рівня професійної майстерності та професійно-педагогічної компетентності, формування в майбутніх педагогів якостей загальної та професійної культури особистості. Для цього потрібно для майбутніх фахівців створити сприятливі умови в яких вони б могли усвідомити шлях подальшого розвитку своєї професійної діяльності.

Аналіз науково-педагогічних джерел свідчить, що для ефективної реалізації професійно-педагогічної підготовки майбутніх педагогів доцільно створити певні педагогічні умови. Лише визначивши і проаналізувавши необхідні педагогічні умови які необхідні для реалізації професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців, ми можемо відобразити загальну структуру педагогічного процесу. Тому важливе значення для нашого дослідження має з'ясування сутності поняття «умови» в освітньому процесі.

У літературі подаються різні тлумачення поняття «умова», які мають багато спільного. У філософському словнику поняття «умови» визначено як «вагомий компонент комплексу об'єктивних речей і їх станів, взаємодій, з якого з необхідністю виникає існування даного явища», філософська категорія, в якій відображаються універсальні відношення речі до тих факторів, завдяки яким вона виникає та існує. Завдяки наявності відповідних умов властивості речей переходять з можливості в дійсність. В психології умова – сукупність явищ зовнішнього та внутрішнього середовища, що ймовірно впливає на розвиток конкретного психічного явища; до того ж це явище опосередковується активністю особистості, групою людей; об'єднання зовнішніх і внутрішніх елементів середовища, що вірогідно впливають на розвиток конкретного явища, яке опосередковується активністю особистості чи групи людей.

В Академічному тлумачному словнику української мови це поняття трактується як: необхідна обставина, що уможливорює здійснення чого-небудь,

сприяє чомусь; реальні обставини, за яких відбувається що-небудь; встановлені в певній галузі життя чи діяльності правила, які забезпечують нормальне функціонування чогось; сукупність положень, що покладені в основу.

Крім цього, І. Зязюн та В. Кулешова визначають умову як різноманіття об'єктивного світу відносно предмета, тобто середовище, в якому цей процес формується та існує. А. Литвин вважає, що умови – це обставини, які визначають ті чи інші наслідки, сприяють одним процесам чи явищам і перешкоджають іншим. А. Петровський та М. Ярошевський стверджують, що умова це існуючий компонент комплексу об'єктів (речі, їх стани, взаємодії), із наявності якого впливає необхідність існування певного явища.

Під педагогічними умовами зокрема розуміють: мотиваційну зумовленість навчально-пізнавальної діяльності, пов'язану з розвитком індивідуальних, особистісних потреб та інтересів; опрацювання дидактичного матеріалу професійно спрямованих дисциплін; застосування законів і правил навчання, узгоджених із цілями підготовки майбутніх фахівців; наближення навчально-пізнавальної діяльності до специфіки майбутньої професії тощо. У табл. 1 подані визначення поняття «умови», які найбільше використовуються в педагогічній літературі.

Таблиця 1 – Визначення поняття «педагогічна умова»

Визначення	Автор
взаємопов'язану сукупність внутрішніх параметрів та зовнішніх характеристик функціонування, яка забезпечує високу результативність навчального процесу і відповідає психолого-педагогічним критеріям оптимальності	В. М. Манько
«педагогічна умова» визначено як певну обставину чи обстановку, яка впливає (прискорює чи гальмує) на формування та розвиток педагогічних явищ, процесів, систем, якостей особистості	Л.А. Карпенко
обставини, від яких залежить та відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес підготовки фахівців, що опосередковується активністю особистості, групою людей	В. Стасюк

необхідні форми, методи, умови які об'єктивно чи суб'єктивно створені, для досягнення конкретної педагогічної мети	І. А. Зязюн, О. М. Пехота
комплекс спеціально створених головних чинників впливу на певні обставини навчально-виховного процесу, які впливають на особистісні якості його учасників	А. В. Литвин
сукупність факторів внутрішнього та зовнішнього середовища, які впливають на процес розвитку конкретного психічного явища; цей вплив виражений безпосередньо через активність самої особистості, групи людей	В. А. Личковах
обставини, факти, за яких відбувається навчально-виховний процес	О. В. Шупта
категорія педагогічних вимог що використовують у процесі навчання, які цілеспрямовано змінюють результати навчання	О. В. Бережнова
обставини, від яких залежить процес професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців, який розкривається завдяки активності особистості, групи людей	А. В. Семенова
спосіб формування чого-небудь або зовнішні обставини, які спричиняють якісні зміни у формуванні особистості	К. В. Недялкова
сукупність перемінних впливів, які відіграють важливу роль і впливають на розвиток людини, її поведінку, навчально-виховний процес на якості які формують особистість	В.М.Полонський
обставини, які впливають на результат чи процес будь-чого, що зумовлено ними	О.Л. Харчевнікова
обставини, що сприяють розвитку чи гальмуванню навчально-виховного процесу, їх визначають як комплекс засобів, наявних у навчального закладу для ефективного здійснення навчально-виховного процесу	О.Г. Бражнич
соціально-педагогічні та дидактичні фактори, які об'єднано забезпечують, через вдале застосування інноваційних форм, методів, прийомів ефективність навчального процесу	Н. О. Єрошина
спеціально створений вплив на психолого-педагогічні фактори	О. С. Березюк

Отже, педагогічні умови – це поєднання засобів виховного та навчально-розвивального впливу на почуття, розум, поведінку студентів через елементи змісту навчальних дисциплін, педагогічну практику; через уведення елементів

ігрової професійно спрямованої діяльності в процес професійно-педагогічної підготовки. Вони забезпечують сприятливу атмосферу для майбутніх фахівців у здобутті знань, виробленні вмінь і навичок та відображають об'єднання зовнішніх і внутрішніх чинників освітнього процесу, спрямованих на досягнення поставленої дидактичної мети. Це детермінанти, що забезпечують процес формування знань, умінь і навичок, сукупність обставин життєдіяльності суб'єктів (педагог-студент), які зумовлюють розвиток особистості, сприяють формуванню готовності до діяльності у новій соціокультурній ситуації. Це обставини, за яких компоненти освітнього процесу (навчальний предмет, викладання і навчання) подані у найкращій взаємодії, що дає можливість викладачу якісно керувати освітнім процесом, а студентам – успішно навчатися.

Реалізація педагогічних умов передбачає формування професійно-педагогічної компетентності студентів, зокрема: інтегрування процесів їхньої професійної та загальнокультурної підготовки; спрямованість освітнього процесу на соціальний розвиток особистості; гуманізацію навчального процесу, що сприяє виявленню активності всіх учасників, їхнього особистого включення в культурно-освітню діяльність; забезпечення можливості самореалізації студентів з урахуванням їхніх особистих здібностей та інтересів.

За допомогою гіпотетично-дедуктивного методу визначено, що професійно-педагогічна підготовка майбутніх педагогів набуде більшої ефективності за таких умов:

1. Створення сучасного освітнього середовища, в якому підготовка майбутніх педагогів профільного і професійного навчання здійснюється у умовах освітньо-науково-виробничого кластера за дуальною формою;
2. Забезпечення відбору вступників, які мають задатки і здібності до педагогічної діяльності;
3. Забезпечення коучингового супроводу розвитку особистісно-професійних якостей студентів;
4. Сформування мотивації до самонавчання, самоорганізації та активності;

5. Створення інноваційного навчально-методичного забезпечення на основі цифрового освітнього ресурсу.

Розглянемо й обґрунтуємо зміст кожної умови.

1. Створення сучасного освітнього середовища, в якому підготовка майбутніх педагогів профільного і професійного навчання здійснюється у умовах освітньо-науково-виробничого кластера за дуальною формою:

- поєднання навчання осіб у закладах освіти з навчанням на робочих місцях на підприємствах;
- зміна співвідношення навчального часу: теоретичне навчання – 30%, виробниче навчання та виробнича практика – 70% навчальних годин;
- упровадження блочно-модульної побудови навчального процесу;
- оцінювання результатів навчання – відповідно до реальних показників професійної підготовки, підтвердженої в умовах виробництва;
- організація співпраці політиків, бізнесу, соціальних партнерів;
- розробка законодавчого підґрунтя для визнання національних стандартів якості професійної освіти;
- залучення кваліфікованого персоналу з виробництва до педагогічної діяльності (інструктори, викладачі);
- здійснення інституційних досліджень і консультування (моніторинг якості надання освітніх послуг у сфері професійної освіти, оновлення освітніх стандартів).

Конкурентноспроможність будь-якої держави на світовому ринку та якість життя її населення залежить від рівня професійної підготовки кадрів. Одним із провідних світових лідерів у сфері підготовки кваліфікованих кадрів на сьогодні виступає Європейський Союз, який завдячує дуальній системі професійної освіти і навчання.

Термін «дуальна система» (від лат. *dualis* – подвійний) був введений у педагогічну термінологію в середині 60-х років минулого століття у ФРН – як

нова, більш гнучка форма організації професійного навчання. Дуальна освіта в Німеччині мала чітку законодавчу базу та здійснювалась за допомогою торгово-промислових та ремісничих палат. В цьому процесі задіяні понад 640 тисяч німецьких підприємств, щорічно вони укладають близько півмільйона угод про надання професійної освіти та інвестують у цю галузь близько 28 мільярдів євро. Від Німеччини цю систему перейняли Канада, Австрія, Швейцарія та інші країни. Дуальна освіта активно практикувалась і практикується у багатьох країнах Європи, у цій системі навчається 50 % осіб, що здобувають освіту. Дуальна освіта почала розвиватись у країнах Східної Азії (Південна Корея, Китай), де вона охоплює 33 % осіб.

Дуальність як методологічна характеристика професійної освіти передбачає узгоджену взаємодію освітньої та виробничої сфери з підготовки кваліфікованих фахівців певного профілю в рамках організаційно-відмінних форм навчання. Основне завдання упровадження елементів дуальної форми навчання – усунути основні недоліки традиційних форм і методів навчання майбутніх кваліфікованих фахівців, подолати розрив між теорією і практикою, та підвищити якість підготовки кваліфікованих кадрів із урахуванням вимог роботодавців у рамках нових організаційно-відмінних форм навчання.

В Україні дуальне навчання пілотували впродовж 2015-2017 років. Дуальна форма здобуття вищої освіти це можливість одночасно навчатися в університеті та працювати за спеціальністю, переймаючи досвід найкращих менторів. Дана форма здобуття освіти передбачає поєднання здобувачами теоретичної підготовки в закладах освіти з практичною – на робочих місцях задля набуття відповідної профкваліфікації. Це ідеальні умови для старту кар'єри та розвитку таланту. Дуальна освіта – це такий формат навчання, коли студент проходить підготовку і в інституті, і в закладі, де працює за спеціальністю, закріплюючи отримані знання та опановуючи практичні навички. Дана форма здобуття вищої освіти доступна з першого курсу магістратури. Основна перевага цієї освіти полягає в тому, що є можливість здобувати саме ті додаткові знання, які потрібні

безпосередньо для роботи. Здобувачі отримують ґрунтовні теоретичні знання та практичні навички під час навчання у закладі освіти.

Підготовка майбутніх педагогів профільного і професійного навчання здійснюється у умовах освітньо-науково-виробничого кластера за дуальною формою, яка поєднує навчання та роботу в школах у межах упровадження дуальної форми здобуття освіти. Для сучасної вищої освіти найголовніше – наблизити навчання до практичної діяльності; сприяти адаптації студентів в умовах професійної діяльності; сприяти усуненню значного розриву між навичками, якими володіють випускники вищих педагогічних закладів освіти, і потрібними компетентностями; отримання досвіду роботи; підвищення якості підготовки конкурентоздатних фахівців; мотивації до навчання та професійної діяльності; формування готовності до самоосвіти та професійного самовдосконалення; студенти можуть зробити висновок, чи готові вони працювати за спеціальністю, чи ні.

В Україні застосовують дві моделі ДФЗО – модель із інтегрованою практичною підготовкою та із інтегрованою професійною діяльністю. Перша модель передбачає поєднання періодів навчання здобувачів першої вищої чи фахової передвищої освіти в закладі освіти та на підприємстві. Другу модель розроблено для поєднання навчання в ЗВО та на підприємстві для тих, хто вже здобув фахову передвищу або першу вищу освіту, працює на підприємстві та має бажання продовжити навчання за своїм профілем або профілем, визначеним підприємством.

В закладах освіти переважно застосовується модель із інтегрованою практичною підготовкою. Перехід на ДФЗО відбувається з 3-4 курсу або з 1 курсу магістратури. Це навчання яке передбачає навчання на факультеті, протягом кількох днів протягом тижня. Інша частина тижня – на робочому місці. Також є блочна частина, де години розподіляються між навчанням на факультеті та підприємством за блоками. Здобуття освітнього рівня на факультеті здійснюється в канікулярний період школярів. Здобуття 28% кредитів (25 кредитів освітньої програми) під час навчання на робочому місці. Обов'язкового

вивчення потребують модулі (теми): «Методика викладання», «Методика наукових досліджень», «Менеджмент в освіті», вибіркові навчальні дисципліни, педагогічна та науково-педагогічна практики, виконання магістерської роботи. Акцент у навчанні робиться на організацію партнерської взаємодії в системі «студент дуальної форми — студент традиційної форми» та використанні дослідницької технології навчання. Професійна діяльність виступає як засіб для здобуття загальних та фахових компетентностей. Зарахування результатів самостійної навчально-пізнавальної діяльності на виробництві здійснюється за представленою програмою індивідуальної траєкторії навчання та візуалізованими підсумками її виконання. До оцінювання результатів навчання залучають роботодавців та вчителів предметників.

Критеріями вибору ЗО для організаціїДФЗО є наявність в закладі профільних кафедр, його територіальне розміщення, досвід попередньої співпраці тощо. Серед мотиваційних інструментів, які можуть бути реалізовані в межах співпраці з ЗВО та здобувачами, роботодавці називають:

- виплату заробітної плати здобувачам за фактично відпрацьований час на підприємстві (періоди навчання на робочому місці);
- призначення роботодавцями мотивуючих стипендій кращим студентам за успішне теоретичне навчання та активну участь у проходженні виробничої практики на підприємствах;
- сплату роботодавцем вартості навчання здобувача на контрактній основі в закладі освіти.

Всі ці механізми можуть бути реалізовані на практиці через укладання тристороннього договору між роботодавцем, закладом освіти і здобувачем.

Під час відбору здобувачів освіти заДФЗО підприємства насамперед керуються рекомендаціями закладів освіти. Роботодавці беруть участь у роботі кваліфікаційних комісій, захисті курсових робіт та дипломних проєктів. Впродовж першого та другого курсів здобувачі мають можливість відвідувати підприємства як базу практики, експериментальну базу або в межах заходів з профорієнтації.

Роботодавці мають вести систематичну роботу з інформування здобувачів освіти щодо можливості навчання за ДФЗО – поширювати відповідну інформацію на сайтах та сторінках у соціальних мережах підприємства та закладу освіти. У разі впровадження дуальної освіти навчальний заклад і роботодавець стають рівноправними партнерами, бо останній може брати участь у розробці робочих та індивідуальних навчальних планів і оцінювати результати кожного здобувача. Зацікавленість роботодавців тут полягає в бажанні отримати молодого висококваліфікованого працівника, максимально мотивованого до роботи одразу після закінчення навчання.

2. Забезпечення відбору вступників, які мають задатки і здібності до педагогічної діяльності:

- сприяння самовизначенню студентів;
- організація дієвого самоуправління студентів діяльності закладу вищої освіти;
- цілеспрямована система підтримки самонавчання та самовиховання в освітньому процесі;
- застосування заходів, спрямованих на спонукання майбутніх викладачів до неперервної самоосвіти упродовж життя;
- підготовка студентів до самореалізації у професії та формування власної професійної позиції шляхом неформальної взаємодії із педагогами практиками, залучення до практичної педагогічної діяльності.

Проблема професійного самовизначення постає сьогодні перед багатьма старшокласниками та випускниками шкіл. Тому всі мають усвідомлювати важливість проблеми своєчасного виявлення задатків і розвитку здібностей, проблеми вибору життєвого шляху відповідно до можливостей особистості. Щоб знайти себе і правильно визначити своє місце в житті, кожна людина має усвідомити свої спроможності, у якому виді діяльності вона зможе найповніше розкрити себе, яку користь для суспільства вона зможе принести.

У наукових джерелах здатність людини успішно виконувати різні види діяльності характеризують поняттям «здібності» та «здатки». Ці поняття пов'язані між собою, але не тотожні. Тому у табл. 2 ми подаємо визначення даних понять.

Таблиця 2. Підходи до трактування понять «здібності» та «здатки»

Поняття «здібності»	Поняття «здатки»
Здібності це властості функціональних систем, які реалізують окремі психічні функції з індивідуальною мірою вираженості і які виявляються в успішності та якісній своєрідності освоєння окремих психічних функцій.	Здатки – вроджені анатомо-фізіологічні особливості будови мозку, органів чуття і руху, які становлять природну основу розвитку здібностей.
Здібності – це своєрідні властивості людини, її інтелекту, що виявляються в навчальній, трудовій, особливо науковій та іншій діяльності і є необхідною умовою її успіху.	Здатки анатомо-фізіологічні особливості, які створюють природжені відмінності між людьми
Здібності це складне системне утворення, яке включає в себе цілу низку даних, без яких людина була б нездатна до якої-небудь конкретної діяльності, і властивостей, які виробляються лише у процесі певним чином організованої діяльності.	Здатки — первинні генетично зумовлені анатомо-фізіологічні та психічні властивості особистості, які є основою для розвитку здібностей.
Індивідуально-психологічні особливості, що стосуються успішного виконання діяльності (діяльностей).	Здатки - це вроджені анатомо-фізіологічні особливості кожного окремого індивіда, які є передумовами розвитку здібностей.
Здібності – прижиттєві утворення, що формуються в діяльності.	Здатки – природні передумови здібностей; уроджені анатомо-фізіологічні особливості нервової системи і мозку, що складають природну основу розвитку здібностей.

Здібність це сукупність уроджених анатомо-фізіологічних і набутих регуляційних властивостей, що визначають психічні можливості людини в різноманітних видах діяльності.	Задатки природжені, успадковані або набуті зачатки яких-небудь рис, здібностей або властивостей.
Здібність – індивідуально-психологічні особливості людини, що виражають її готовність до оволодіння певними видами діяльності й до їхнього успішного виконання.	Анатомо-фізіологічні особливості організму, головної центральної нервової системи, що є передумовами формування здібностей.

Студентські роки надають широкий простір для оволодіння знаннями, уміннями й навичками, необхідними для обраної професії, необхідний досить високий рівень загального інтелектуального розвитку, сприймання, уяви, пам'яті, мислення, уваги, ерудованості, широти пізнавальних інтересів, підвищеної мотивації або працездатності, посидючості, ретельності й акуратності у навчанні.

Обираючи майбутню професію, абітурієнти мають враховувати відмінності, що існують у структурі спеціальних здібностей. Вступаючи на природничі факультети, вони повинні мати високорозвинене логічне і абстрактне мислення, високий ступінь концентрації уваги. Навчання на гуманітарних факультетах можливе за умов наявності у людини яскраво вираженого вербального типу інтелекту і високо розвиненого абстрактного мислення. Зрозуміло, що навіть визначні задатки не в змозі забезпечити високі досягнення в оволодінні обраною спеціальністю. Тільки самостійний, працелюбний, організований студент, який вміє планувати свій час, буде в змозі реалізувати свої потенційні здібності і досягти їх максимального розвитку у професійній діяльності.

Психолог Є. О. Климов виділив п'ять основних типів професій за принципом ставлення людини до різних об'єктів оточуючого світу. Перший тип – «людина - людина». Вони об'єднують вчителів, вихователів, викладачів вузів та технікумів, лікарів, продавців, спортивних тренерів тощо. Другий тип – «людина - техніка». Це водії, машиністи, оператори верстатів, інженери, електрозварники тощо.

Третій тип – професії *«людина - природа»*: садівники, лісники, агрономи, лікарі ветеринари, геологи, біологи, пасічники. Четвертий тип – *«людина - знакова система»*: економісти, бухгалтери, коректори, програмісти, перекладачі. П'ятий тип – *«людина - художній образ»*: архітектори, фотографи, скульптори, художники, модельєри, співаки, танцюристи.

Науковець розробив спеціальну тестову таблицю, що може допомогти зорієнтуватися у власних інтересах і нахилах, зробити вибір професії.

Великою популярністю користується класифікація професій Дж. Холланда, яка розроблена вченим у 1966 році. Вона об'єднує в собі теорію особистості з теорією вибору професії. Науковець висуває думку, що успішність діяльності визначається певними якостями: ціннісні орієнтації, інтереси, установки, відношення, мотиви. Саме на основі цих критеріїв Холланд виділив шість професійно орієнтованих типів особистості: реалістичний, інтелектуальний, соціальний, конвенціональний (стандартний, орієнтований на загально прийняті норми і традиції), діловий (підприємливий), артистичний (художній).

Кожний тип характеризується певними особливостями темпераменту, характеру тощо. У зв'язку з цим певному психологічному типу особистості відповідають професії, в яких людина може досягнути найбільших успіхів:

- реалістичний, орієнтований на створення матеріальних речей, обслуговування технологічних процесів, технічного обладнання;
- інтелектуальний – на розумову працю;
- соціальний – на взаємодію із соціальним середовищем;
- конвенціональний – на чітко структуровану діяльність, роботу за алгоритмом;
- підприємливий – на керівництво людьми і бізнес;
- художній – на творчість.

Для встановлення типів особистості Холланд розробив методики діагностик, які допомагають визначити професійні переваги і інтереси. Суть теорії полягає в тому, що успіх в професійній діяльності, задоволення працею залежать від відповідності типу особистості та професійного середовища, яке створюється

людьми, що займають схожі позиції, володіють подібними професійно важливими якостями і поводяться подібно.

3. Забезпечення коучингового супроводу розвитку особистісно-професійних якостей студентів:

- створення освітнього середовища для розвитку особистості та її творчої самореалізації;
- наукова обґрунтованість застосованих у навчанні та вихованні дидактичних підходів, методичних рекомендацій і настанов;
- організація процесу навчання за принципово новими, нетиповими підходами;
- застосування нестандартних прийомів освітньої взаємодії зі студентами;
- підтримання студентів у реалізації професійного досвіду на заняттях та під час практики;
- підвищення та підтримання інтелектуальної активності студентів;
- створення та підтримання творчості та креативності у процесі навчання;
- індивідуальне консультування для досягнення вищих професійних та особистісних досягнень;
- індивідуальне та групове консультування.

Позитивне вирішення питань професійної підготовки сучасного викладача, який буде компетентним, конкурентоспроможним, здатним креативно вирішувати професійні завдання та швидко адаптуватися до вимог сьогодення неможливе без забезпечення його механізмами самореалізації, саморозвитку та самовдосконалення, необхідними для становлення самобутньої особистості професіонала.

Під час професійної підготовки перед людиною особливо гостро постає потреба в самореалізації як творчій, перетворювальній діяльності. Самореалізація охоплює весь шлях внутрішньої, індивідуальної мети – від першої думки про неї до матеріального одремітнення. Цілі діяльності задаються ззовні чи визначаються внутрішньо суб'єктом діяльності та є

критерієм, який відрізняє реалізацію особистості від самореалізації. Якщо реалізація притаманна будь-якій діяльності людини, коли об'єктивно предметнюються її властивості, то процес самореалізації відбувається лише за умов виконання діяльності, зумовленої власними інтересами і цілями.

Досліджуючи проблему самореалізації майбутніх викладачів, потрібно розуміти, що становлення їхньої «Я-концепції» є підґрунтям для початку процесів цілеспрямованого самоуправління власним духовним та творчим розвитком у практичній діяльності. Цей процес поглиблює самопізнання студентів, сприяє їх спрямованості на досягнення професійного ідеалу.

Важливо наголосити, що сутність самореалізації особистості майбутнього викладача полягає в його професійній індивідуальності, в усвідомленні та об'єктивності стосовно свого професійно-педагогічного потенціалу.

Саморозвиток особистості можливий завдяки створенню суспільством відповідних можливостей для її самореалізації. Людина, яка завдяки фізичним, психологічним, творчим зацікавленням прагне до саморозвитку, формується як особистість, адже саморозвиток, якого вона досягає власними зусиллями, без сторонньої допомоги, значно більш вартісний.

У процесі саморозвитку важливою є підтримка, створення сприятливих обставин, можливостей, застосування форм, методів і педагогічних прийомів, спрямованих на стимулювання професійного саморозвитку майбутніх викладачів; забезпечення умов для їхнього неперервного особистісного й професійного розвитку, формування потреби в саморозвитку. Досягнення цієї мети можливе через: розроблення й упровадження комплексу соціальних стимулів, що сприятимуть актуалізації потреби у фаховому зростанні, особистісному та професійному розвитку й саморозвитку, неперервному підвищенні педагогічної майстерності; фокусування уваги на проблемі особистісного розвитку педагогічних працівників, створення умов для оптимізації та гармонізації тенденцій особистісного й професійного вдосконалення.

Професійний саморозвиток майбутнього викладача розглядаємо як багаторівневий процес розвитку педагогічних здібностей, професійних якостей та досвіду особистості, що характеризують суб'єктивні та об'єктивні критерії професійного зростання. Виділяють зовнішні (створення спеціальної системи дидактичних засобів) і внутрішні (сформованість умінь самостійної навчальної роботи; потреб у самопізнанні, розвитку і самовдосконаленні) чинники професійного саморозвитку.

Ефективність процесу саморозвитку майбутнього викладача можливо підвищити завдяки застосуванню відповідних форм, методів, прийомів; корегуванню педагогічної діяльності з урахуванням індивідуально-типологічних особливостей, індивідуального стилю і спрямованості педагогічних дій.

Сприяти розв'язанню проблем, пов'язаних з особистісним розвитком і саморозвитком педагогічних працівників може: запровадження державних заходів стимулювання їхнього особистісного і професійного розвитку; надання йому пріоритетів в освітніх системах усіх рівнів; розроблення науково-методичних засад людиноцентрованої педагогіки і відповідних освітніх технологій; підготовка педагогічних працівників, які можуть надавати психолого-педагогічну допомогу особистості з питань самоактуалізації й самореалізації тощо. При цьому процесу саморозвитку майбутніх викладачів будуть сприяти такі заходи: формування готовності до творчого саморозвитку, створення креативного освітнього середовища, розроблення та перевірки на практиці індивідуальної інноваційної програми креативного саморозвитку студента.

Саморозвиток передбачає потребу особистості в самозміні, практичному самоперетворенні, що допоможе у творчій самореалізації, де основою є розгортання сутності людини через її індивідуальність. Тому вважаємо за доцільне також: спрямувати освітній процес на самореалізацію, самодетермінацію студентів у майбутній професійній діяльності; наповнювати зміст навчання поняттями і концепціями, що скеровують майбутніх фахівців на рефлексію, самонавчання, самокритичність, саморозвиток, самовдосконалення.

Успішній організації саморозвитку майбутніх педагогів також сприятиме: усвідомлення студентами цілей, завдань і можливостей свого розвитку та саморозвитку; спрямованість здобувачів освіти на творчий саморозвиток особистості у процесі навчальної діяльності; створення особливої ситуації розвитку – специфічної системи відносин педагога й студента, які характеризуються відкритістю та довірою; організація поетапного формування ціннісного ставлення студентів до педагогічної діяльності, самовдосконалення в контексті особистісно орієнтованого навчання; розроблення дидактичних засобів, матеріалів із підготовки майбутніх викладачів до саморозвитку; створення індивідуальних планів творчого саморозвитку студентів у контексті суб'єкт-суб'єктних відносин у ЗВО; врахування загальнодидактичних і методичних принципів в організації саморозвитку майбутніх викладачів.

Професійне самовдосконалення майбутнього педагога – це цілеспрямована, систематична, високоорганізована і творча діяльність, яка полягає у самостійному поглибленні та розширенні професійно-педагогічних знань, розвитку професійно значущих умінь, здібностей і якостей особистості. Потреба майбутнього педагога у самовдосконаленні підтримується його активністю, переконаннями, професійним світоглядом, ціннісними орієнтаціями.

Ефективною технологією науково-методичного супроводу професійного розвитку майбутніх педагогічних працівників є педагогічний коучинг. Педагогічний коучинг (від англ. *coaching* – наставляти, надихати, тренувати для спеціальних цілей, підготовляти до вирішення певних завдань) це система яка сприяє розвитку потенціалу особистості та забезпечує максимальне розкриття та ефективну реалізацію потенціалу особистості. Педагогічний коучинг передбачає системність, вертикальну і горизонтальну цілісність неперервного освітнього процесу; інтеграцію формальної, неформальної та інформальної освіти, навчальної, практичної і самоосвітньої діяльності; урахування змісту навчальних потреб на різних стадіях життєвого циклу; єдність професійної, загальної і гуманітарної освіти тощо.

В основі педагогічного коучингу покладено ідею про те, що кожна особистість неповторна, відрізняється власними потребами, цілями, інтересами, мотивами, задоволення яких передбачає індивідуальні способи, форми, підходи до підвищення професійного та особистісного рівня. Тобто кожен виступає осердям навчального процесу, цілісним суб'єктом професійної діяльності, активним, вільним і відповідальним у проектуванні, здійсненні та творчому реформуванні власного професійного розвитку.

Метою застосування педагогічного коучингу в системі освіти є підвищення якості освітніх послуг і забезпечення на цій основі конкурентоспроможності майбутніх педагогічних працівників відповідно до європейських стандартів. Основними завданнями реалізації педагогічного коучингу в системі освіти є:

- створити єдиний освітній простір для неперервного розвитку педагогічної майстерності, для забезпечення мобільності, конкурентоздатності;
- забезпечити інноваційний науково-методичний, психологопедагогічний, інформаційно-комунікаційний супровід;
- стимулювати учасників навчального процесу з метою досягнення високої якості педагогічної освіти;
- упровадження освітніх інновацій у навчально-виховний процес;
- передбачає швидке навчання;
- збільшення конструктивних ідей;
- швидка й ефективна реакція в критичних ситуаціях.
- діагностика і моніторинг освітнього процесу;
- впровадження інноваційних програм і технологій.

Отже ми приходимо до висновку, що в умовах зростаючої конкуренції на ринку освітніх послуг зможе вижити тільки креативний, адаптивний педагог який готовий до впровадження освітніх інновацій та неперервного професійного розвитку.

4. Сформування мотивації до самонавчання, самоорганізації та активності:

- безперервне ознайомлення студентів із аксіологічним сенсом майбутньої професійно-педагогічної діяльності;
- під час процесу пізнавальної діяльності підвищення внутрішньої активності студентів;
- формування у студентів соціально та професійно важливих якостей;
- мотивація студентів до самостійного пошуку і здобуття педагогічних знань;
- поєднання поданого матеріалу з інтересами студентів;
- використання набутих знань під час викладу нового матеріалу;
- застосування рефлексії для аналізу досягнень студентів на шляху до опанування професійно-педагогічної компетентності.

Мотивація спонукає особистість до певних форм діяльності або поведінки, це система взаємопов'язаних і підпорядкованих мотивів діяльності особистості, яка є рушійною силою людської діяльності, в тому числі навчально-пізнавальної. У ролі мотивів виступають потреби, інтереси, нахили та емоції, настанови та ідеали.

Мотивація – це процес психічної регуляції, який впливає на напрям діяльності і кількість енергії, яка мобілізується для її виконання. Мотивація пов'язана з внутрішніми потребами людини, оскільки з'являється при виникненні потреби, нестачі будь-чого. Вона є початковим етапом психічної і фізичної активності, за умови, коли людина може пов'язати ціль з особистісними цінностями. Чим більше особистісні цінності пов'язані з результатом майбутньої діяльності, тим більше внутрішні мотиви підживлюватимуть енергію мотивації особистості.

Формування мотивації навчально-пізнавальної діяльності у ЗВО дає змогу вплинути на внутрішні аспекти життя студентів, а саме на їх інтереси, цінності, переконання, здібності, знання, уміння, навички, які складатимуть у подальшому їх професійну спрямованість.

У структурі мотивації виокремлюють чотири компоненти: задоволення від самої діяльності, значущість для особистості результату діяльності, «мотивувальну» силу винагороди за діяльність, тиск, що примушує особистість до певної діяльності.

Мотиви учіння поділяють на зовнішні та внутрішні. Зовнішній мотив виявляється, коли основна причина поведінки полягає в отриманні чого-небудь за межами самої цієї поведінки. Зовнішній мотив не стосується змісту, процесу та результатів навчальної діяльності: бажання отримати певну професію, вимоги викладачів, почуття обов'язку, прагнення утвердитись в колективі, почуття власної гідності. У цьому випадку учіння виконує функцію засобу, інструменту для досягнення змістовно з ним не пов'язаних, але важливих для особистості інтересів.

До зовнішніх мотивів учіння відносять: широкі соціальні мотиви, мотиви самоствердження, мотиви соціального співробітництва, покарання та винагороду, тиск соціуму, очікування майбутніх життєвих вигод. До внутрішніх мотивів належить спонукання, інтерес до самих знань, природну допитливість, усвідомлений потяг до підвищення професійного рівня.

З метою формування у студентів мотивації до опанування професійних знань, умінь і навичок викладачі приділяють особливу увагу їх стимулюванню до активної участі в освітньому процесі, адже лише студенти з сильною мотивацією до навчання, самонавчання, самоорганізації та пізнання нового демонструють креативність, інтелектуальну гнучкість та винахідливість.

Мета ЗВО навчити людину вдосконалюватися впродовж життя. В сучасних умовах, коли обсяг нових знань постійно збільшується, ще до закінчення студентом університету, він має виробити здатності та прагнення до самостійної роботи, самонавчання, самоорганізації та саморозвитку. Вченими підраховано, що щорічно оновлюються приблизно 5% теоретичних і 20% професійних знань. У США розробили і використовують одиницю вимірювання старіння знань фахівця – період напіврозпаду компетентності, тобто її зниження на 50% в результаті появи нової інформації. Такі революційні зміни у технологіях,

методах і теоретичних основах роботи вимагають від людей постійного оновлення своїх знань. Людина, яка неспроможна навчатися впродовж всього життя, не може бути конкурентоспроможною на ринку праці.

Мотивація до самонавчання, інтерес до навчальної праці та пізнавальної діяльності є провідними чинниками, що визначають продуктивність освітнього процесу, впливають на інтенсивність уваги, якість і запам'ятовування та результати розумової діяльності студентів. У сучасному освітньому процесі першочергового значення набуває формування особистості, мотивованої до навчання, самонавчання та зростання інтересу до професійної діяльності.

Зокрема, для розвитку професійної мотивації студентів, підвищення їхньої внутрішньої активності у процесі пізнавальної діяльності викладачам необхідно: залучати майбутніх фахівців до написання есе, проводити з ними бесіди, диспути на теми, пов'язані з різними аспектами їхньої майбутньої професійної діяльності; допомагати студентам опановувати методики рефлексивного аналізу власних досягнень на шляху до професійної майстерності; організовувати зустрічі з випускниками ЗВО з метою забезпечення кращого усвідомлення значущості та змісту обраної професії; залучати студентів до різних видів науково-дослідницької і навчально-дослідницької роботи, участі в науково-практичних конференціях; організовувати майстер-класи для наочного ознайомлення з новітніми технологіями.

Нині в усіх розвинених країнах світу наголос у процесі реформування систем освіти перенесено на формування навичок пошуку необхідної інформації, вмінь виокремлювати проблеми і знаходити шляхи їх вирішення, критично аналізувати набуті знання та застосовувати їх для розв'язання нових завдань. Тому освітній процес має бути побудований на засадах індивідуалізації педагогічної взаємодії для формування творчого мислення майбутніх фахівців і передбачати розширення самостійної роботи студентів.

Для успішного формування мотивації також важливо систематично діагностувати її наявний стан, що дасть змогу обирати адекватні ситуації методи та форми навчально-виховної роботи зі студентами. Зокрема, для збирання

необхідної інформації, вивчення внутрішнього світу кожного студента, його думок, почуттів, мотивів, особливостей взаємовідносин можна застосовувати бесіди, спостереження, інтерв'ювання, анкетування тощо; викладачі мають належним чином опрацьовувати матеріал, робити його цікавим, взаємопов'язаним, орієнтованим на досягнення навчальних цілей і засвоєння конкретних професійних дій.

Специфіка викладання у ЗВО потребує від сучасного викладача широкого застосування нетрадиційних методів навчання, серед них: особистісно орієнтовані, колективні, ігрові, інтегративні, творчо-стимулювальні, емоційно-регулювальні, проблемно-моделювальні, перцептивно-аксіологічні у вербальних і невербальних варіантах, електронно-інформативні. Варто наголосити, що активність студентів залежить від особистих якостей викладача та його вміння донести до студентської аудиторії свої знання. Для цього викладач закладу вищої освіти має поєднувати в собі інтелігентність, вихованість, професійність, освіченість.

5. Створення інноваційного навчально-методичного забезпечення на основі цифрового освітнього ресурсу:

- прийняття педагогічним колективом нововведень, які інтенсифікують педагогічну діяльність;
- упровадження та методично доцільне поєднання нових елементів різних освітніх технологій;
- всебічне сприяння, методична підтримка та інформаційно-технічний супровід педагогічного новаторства;
- належне матеріально-технічне забезпечення освітнього процесу;
- використання продуктивних інформаційно-комунікаційних технологій;
- розробка та впровадження електронних освітніх ресурсів для вищих навчальних закладів;
- запровадження внутрішнього електронного документообігу на основі хмарних технологій.

Пошук інноваційних освітніх технологій, що оптимізують освітній процес є важливим чинником розв'язання проблем професійно-педагогічної підготовки майбутніх педагогів. Адже компетентність майбутнього педагога передбачає вміння оперувати власними знаннями, мобільність і пристосованість до нових потреб ринку праці, здатність управляти потоками інноваційної інформації, творчо й активно співпрацювати зі студентами. Найбільш загальним показником результативності й ефективності підготовки майбутнього педагога є його професійно-педагогічна компетентність як новоутворення в структурі особистості, що визначається особливостями професійної діяльності, вмінням навчати, розвивати і виховувати, застосовуючи інноваційні освітні технології. З огляду на це, у процесі професійно-педагогічної підготовки вважаємо доцільним використовувати інноваційні технології, які формують широкі професійні компетентності студентів.

Сучасні інноваційні технології дають можливість комплексно розвивати загальний і культурний світогляд майбутніх педагогів, поглибити їхнє розуміння системи універсальних, культурних, загальнолюдських, національних і педагогічних цінностей; формувати здатність використовувати набуті знання, уміння й навички відповідно до ситуацій у педагогічній діяльності, стійку потребу в самоосвіті, саморозвитку, неперервному самовдосконаленні.

Стрімкий розвиток інформатизації виробництва та сфери послуг, впровадження електронних засобів інформації, нових технічних засобів і телекомунікацій спонукає до інновацій у змісті та методах навчання в підготовці майбутніх фахівців. У зв'язку з цим актуальною є організація навчання майбутніх педагогів із використанням інформаційно-комунікаційних технологій, які стали рушійною силою соціально-економічного розвитку. Тому завданням системи вищої освіти України є підготовка освіченої, творчої, конкурентоспроможної на сучасному ринку праці особистості (Закон України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року № 1556-VII).

Варто зауважити, що наявність комп'ютерної техніки є недостатньою умовою її ефективного використання. А тому важливими є питання пошуку

новітніх форм, методів та засобів організації навчання із використанням сучасних ІКТ, які б дали можливість педагогам реалізувати власні творчі задуми.

Важливим завданням в освітянському просторі сьогодні є формування електронних видань, які крім текстової інформації мають гіперпосилання, аудіовізуальне супроводження, вміщують мультимедійну анімацію. Тому в освітянській сфері досить активно зараз застосовують електронні видання які дають можливість швидкими темпами оновлювати зміст дисциплін, впроваджувати інформаційні технології і забезпечувати підготовку фахівців відповідно до сучасного рівня розвитку науки і техніки. Нині майже всі видавництва перейшли на комп'ютерний набір видань які поширюються в гіпертекстовому (HTML), або в архівному форматі (zip, arj, rar, winzip тощо).

Електронні видання поширюються через мережу Інтернет. До електронних видань можна віднести електронний посібник, який офіційно затверджений, містить систематизований виклад навчальної дисципліни, та відповідає державному стандарту і навчальній програмі, містить цифрові об'єкти різних форматів та забезпечує інтерактивну взаємодію. Сюди ми відносимо курси лекцій; навчальні цикли для електронного навчання; методичні вказівки для виконання практичних робіт; тестові завдання для поточного та підсумкового контролю знань студентів; програми практик та державних іспитів; методичні рекомендації для студентів та педагогів.

Також активно використовується для внутрішнього документообігу (DropBox, Google Drive, MEGA); для комунікації Viber, Telegram, WhatsApp, Skype; для організації навчальної діяльності система Moodle. Дана система містить: дані про навчальну дисципліну; робочу програму дисципліни; зміст модулів дисципліни; тексти лекцій; презентацій; методичні вказівки до виконання практичних робіт; завдання для самостійної роботи студентів; контрольні блоки для самоперевірки знань для студентів.

Підготовка майбутніх фахівців засобами інформаційного середовища Moodle є сукупністю взаємопов'язаних факторів, що необхідні для

цілеспрямованого процесу формування професійної компетентності з метою формування ключових та базових компетенцій.

Перехід на формат онлайн-навчання викликав потребу у використанні спеціальних програмних засобів з функціями чатів та конференцій. Найчастіше в ЗВО використовуються ZOOM та Google Meet, рідше – Microsoft Teams.

Також у ЗВО застосовують моделі змішаного навчання: Модель ротації (модель ротації з наявністю «онлайн станцій»), модель ротації з лабораторними роботами, «перевернуте навчання» (перевернутий клас, flipped classroom), індивідуальна модель ротації, Flex модель, Self-blend модель, Віртуально збагачена модель. З точки зору організації і технічного забезпечення найлегшими до впровадження в діяльність ЗВО є моделі «перевернутого класу» і «self-blended», які не вимагають додаткового технічного обладнання і комп'ютеризованих навчальних аудиторій, та вже широко апробовані у ЗВО України.

Вважаємо, що в разі дотримання обґрунтованих педагогічних умов у освітньому процесі ЗВО професійна підготовка, організована на запропонованих нами засадах, перетвориться на процес самоактуалізації, вільної самореалізації та неперервного саморозвитку творчої індивідуальності студентів, що виявлятиметься в різних видах їхньої педагогічної діяльності. Загалом професійна підготовка у ЗВО має спрямовуватись на забезпечення майбутніх фахівців належним рівнем професійно-педагогічної компетентності, формування в них відповідних соціально та професійно важливих якостей з одночасним розвитком загальної та педагогічної культури, а для цього потрібно забезпечити студентів інтегрованими знаннями, необхідними не лише для роботи за обраним фахом, а й для усвідомлення шляхів подальшого розвитку своєї професійної діяльності та неперервного самовдосконалення в ній.

Реалізація на практиці обґрунтованих педагогічних умов спрямована на досягнення основної мети – формування в майбутніх педагогів професійно-педагогічної компетентності, забезпечення готовності особистості до майбутньої професійної діяльності з урахуванням вимог суспільства до освітньої галузі.

Упровадження цих умов дозволить підвищити якість професійної підготовки майбутніх педагогів профільного і професійного навчання та потенціал закладу вищої освіти без додаткової модернізації його матеріально-технічної бази.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В., Дівінська Н., Корольов Б., Левшин М. та ін. Особистісно-орієнтовані технології навчання і виховання у вищих навчальних закладах : колективна монографія / заг. ред. В. Андрущенко, В. Луговий. Київ : Педагогічна думка, 2008. 256 с.
2. Андрущенко В.П. Умови та напрями інноваційного розвитку освіти. *Вища освіта в Україні. Теоретичний та науково методичний часопис* / Гол. ред. В.П. Андрущенко. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. № 3. С. 5–13.
3. Антонова О.Є. Педагогічна креативність у структурі педагогічної обдарованості вчителя. *Нові технології навчання* : наук.-метод. зб. : у 2-х ч. Київ–Вінниця, 2011. Вип. 69. Ч. 2. С. 11–17.
4. Бартенева І.О., Богданова І.М., Бужина І.М., Дідусь Н.І., Дмитрієва М.С. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Одеса, 2002. 344 с.
5. Колісник-Гуменюк Ю.І. Психолого-педагогічні засади підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у закладах вищої освіти : навч. посіб. Львів, 2020. 122 с.
6. Колісник-Гуменюк Ю.І. Система професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у закладах вищої освіти : монографія. Львів : ЛА «Піраміда», 2020. 515 с.
7. Колісник-Гуменюк Ю.І. Удосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців художнього профілю. *Сучасні тенденції розвитку освіти й науки: проблеми та перспективи* : зб. наук. пр. Київ–Львів–Бережани–Гомель, 2020. Вип. 6. С. 47–50.
8. Колісник-Гуменюк Ю.І., Гуменюк В.В. Сучасна світова практика організації вищої освіти. *Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи* : зб. наук. пр. Львів, 2017. Вип. 5. С. 344–348.
9. Новий тлумачний словник української мови / уклад. В. Яременко, О. Сліпушко. Київ : Аконіт, 2001. Т. 4 : Р–Я. 941 с.
10. Новий тлумачний словник української мови : в 3-х томах. 2-ге вид., випр. / уклад. В. Яременко, О. Сліпушко. Київ : Аконіт, 2008. Т. 1 : А–К. 927 с.
11. Поясок Т.Б. Система застосування інформаційних технологій у професійній підготовці майбутніх економістів : монографія / ред. С.О. Сисоєва. Кременчук : ПП Щербатих О.В. 2009. 348 с.
12. Примак Т.О. Маркетингові комунікації : навч. посібник. Київ : Ельга, Ніка-Центр, 2003. 280 с.
13. Про вищу освіту : Закон України. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 2002. № 20. С. 134
14. Про освіту : Закон України. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 34. С. 451.
15. Проворова О.В. Підготовка преподавателей высшей школы. *Вестник ВГУ. Проблемы высшего образования*. 2002. №6. С. 48–52.

16. Прокопенко І.Ф. Розвиток інноваційної педагогічної освіти як пріоритетний напрям модернізації національних систем підготовки освітянських кадрів у ХХІ ст. *Теорія і практика упр. соц. системами: філос., психологія, педагогіка, соціол.* 2013. № 1. С. 48–55.

17. Прокопенко І.Ф., Євдокимов В.І. Педагогічні технології. Харків : Основа, 1995. 97 с.

18. Прокопова О.С. Система професійного самовдосконалення вчителя хімії середньої школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2003. 24 с.

19. Пронников В.О., Ладанов І.Д. Освіта в Японії / пер. з рос. Київ : Видавництво т-ва «Знання» України, 1991. 32 с.

20. Професійна освіта: словник : навч. посіб. / уклад. С.У. Гончаренко, І.А. Зязюн, Н.Г. Ничкало, О.С. Дубинчук, Л.Б. Лук'янова та ін.; ред. Н.Г. Ничкало. Київ : Вища шк., 2000. 380 с.

21. Професійний саморозвиток майбутнього фахівця : монографія / ред. В.А. Ковальчук. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 204 с.

22. Прудникова Т.І. Змістове наповнення терміна «комунікативна компетентність учителя» у парадигмі педагогічної науки. *Соціум. Документ. Комунікація. Серія: Філологічні науки.* 2018. Вип. 5. С. 95–108.

23. П'ятницька-Позднякова І.С. Основи наукових досліджень у вищій школі : навч. пос. Київ, 2003. 116 с.

24. Радчук Г.К. Аксіопсихологія вищої школи : монографія. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2014. 380 с.

25. Реброва О.Є. Методологічні основи педагогічної ментальності: культурологічний та професійний аспекти : монографія. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2012. 283 с.

26. Реформування і модернізація освітніх систем країн світу ХХІ століття : монографія / наук. ред. О.І. Шапран. Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.) : Домбровська Я.М., 2018. 344 с.

27. Рибалка В.В. Особистісний підхід у профільному навчанні старшокласників : автореф. дис. ... д-ра псих. наук : 19.00.07. Київ, 1998. 40 с.

28. Розвиток педагогічної майстерності викладача вищого навчального закладу непедагогічного профілю в умовах інформаційно-технологічного суспільства : колективна монографія / І.А. Зязюн, О.А. Лавріненко, М.М. Солдатенко, В.В. Пилипчук та ін.; ред. І.А. Зязюн. Київ : Педагогічна думка, 2012. 390 с.

29. Ростовський О.Я. Педагогіка музичного сприймання : навч.-метод. посіб. Київ, 1997. 234 с.

30. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька : навч. посібник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. 360 с.

31. Савченко Н. Професійно-педагогічна майстерність учителя у спадщині В.Д. Сиповського. *Витоки педагогічної майстерності. Серія: Педагогічні науки.* 2016. Вип. 18. С. 303–307.

32. Савченко О.І., Несторенко Р.О. Створення міжнародних та національних університетських консорціумів як запорука успішного розвитку

бізнес-освіти.: *Розбудова менеджмент-освіти в Україні* : матеріали VI щорічної міжнародної конференції (м. Дніпропетровськ, 17–19 лютого 2005 року). Київ : Навч.-метод. центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2005. С. 71–76.

33. Савченко О.Я. Новий етап розвитку шкільної освіти і підготовка майбутнього вчителя. *Шлях освіти*. 2003. № 3. С. 2–6.

34. Сагарда В.В. Система підготовки педагога в умовах університетської освіти : автореф. дис. ... д-ра пед. наук у формі наук. доповіді : 13.00.01. Київ, 1992. 48 с.

35. Сбруєва А.А. Порівняльна педагогіка : навч. посіб. Суми : Редакційно-видавничий відділ СДПУ, 1999. 300 с.

36. Сегеда Н.І. Підготовка майбутнього вчителя музики до професійної самореалізації : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2002. 24 с.

37. Селевко Г.К. Энциклопедия образовательных технологий : в 2 т. Москва : НИИ школьных технологий, 2006. Т. 1. 816 с.

38. Скубашевська О.С. Філософія інноваційного розвитку освіти в умовах становлення інформаційного суспільства в Україні : автореф. дис. ... канд. філософ. наук : 09.00.10. Київ, 2010. 31 с.

39. Скульський Р.П., Стельмахович М.Г. Методика викладання народознавства в школі : посібник для вчителів, вихователів, студ. і викл. пед. ін-тів та ун-тів. Івано-Франківськ, 1995. 176 с.

40. Слепкань З.І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі : для студентів-магістрів. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2000. 210 с.

41. Словник-довідник з професійної педагогіки / ред.-упоряд. А.В. Семенова. Одеса : Пальміра, 2006. 272 с.

42. Словник іншомовних слів. 1-е вид. / ред. О.С. Мельничук. Київ : Головна редакція «Українська радянська енциклопедія», 1974. 776 с.

43. Словник української мови : в 11-ти т. / ред. І.С. Назарова, О.П. Петровська та ін. Київ : «Наукова думка», 1973. Т. 4. (І–М). 840 с.

44. Слозанська Г. Особливості академічної мобільності у вищих навчальних закладах. *Social Work and Education*. 2015. Vol. 2. № 1. С. 82–88.

45. Смірнова О.О. Структура художньо-педагогічної компетентності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва. *Молодь і ринок*. 2008. № 3 (38). С. 98–103.

46. Соломаха С.О. Інноваційна технологія розвитку художньо-естетичного світогляду викладачів до естетичного виховання мистецьких дисциплін. *Проблеми освіти* : наук. зб. 2013. Вип. 74. Ч. 1. С. 177–182.

47. Сотська Г.І. Естетична культура майбутніх учителів образотворчого мистецтва у контексті інтегративного підходу. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського. Сер.: Педагогічні науки*. 2012. Вип. 1. 36. С. 63–66.

48. Сотська Г.І. Теоретичні і методичні засади формування естетичної культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва в педагогічних університетах : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2014. 456 с.